

УДК 336.145

В. М. Булавинець,
к. е. н, доцент кафедри фінансів,
Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль

ВИДАТКИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ СОЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ У КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Анотація.

Досліджено еволюцію наукових поглядів на роль держави у реалізації її соціальної функції. Доведено важливе значення місцевих бюджетів у забезпеченні суспільного добробуту. Виявлено тісний діалектичний зв'язок між видатками місцевих бюджетів і соціальною функцією держави. Доведено, що соціальні видатки місцевих бюджетів безпосередньо задіяні у реалізації аллокаційної (розподільчої) та перерозподільчої (трансфертної) функцій державних фінансів. Розкрито сутність видатків місцевих бюджетів соціального призначення та проаналізовано теоретичні підходи вчених-економістів до їх розмежування за різними класифікаційними ознаками: роллю і місцем у виробництві ВВП; роллю у відтворювальних процесах; рівнями бюджетної системи; функціональним призначенням та іншими критеріями. Запропоновано розмежовувати видатки місцевих бюджетів соціального призначення відповідно до характеру потреб на: видатки на забезпечення основ життєдіяльності та видатки на забезпечення інтелектуальних і духовно-культурних потреб. Виокремлено фінансові пріоритети у розбудові соціальної держави.

***Ключові слова:** концепція соціальної держави, суспільний добробут, соціальна функція держави, функції державних фінансів, видатки місцевих бюджетів соціального призначення.*

Viktoria Bulavynets

PhD, Associate Professor of Finance,

Ternopil National Economic University, Ternopil

LOCAL SPENDING TO SOCIAL PURPOSE IN THE CONTEXT OF THE CONCEPT OF SOCIAL STATE

Summary.

The evolution of scientific views in the role of government in implementing its social function are researched. Are proved the importance of local budgets in ensuring social welfare. Are found close dialectical relationship between expenditures of local

budgets and social function of the state. Are proved that social expenditures of local budgets directly involved in the implementation distribution and redistribution (transfer) functions of public finance. Are solved the essence of local spending for social purposes and analyzes the theoretical approaches of economists to their separation on different classification criteria: the role and place in GDP; role in the reproduction process; levels of government; functionality and other criteria. Are proposed to an distinguish between expenditures of local budgets for social purposes according to the nature needs to: expenditure on providing the basics of life and expenditure on providing intellectual, spiritual and cultural needs. Are determined financial priorities in the development of the social state.

Keywords: *the concept of the social state, social welfare, social function of the state, the functions of public finance expenditures of local budgets for social purposes.*

Постановка проблеми. Фундаментальною ознакою сучасної цивілізованої держави є посилений інтерес до проблем людини, орієнтація на всебічний захист її прав і свобод, забезпечення гідних умов життя та задоволення індивідуальних й колективних потреб. Превалювання інтересів людини над інтересами держави в сучасних умовах визнаються об'єктивною закономірністю розвитку суспільства. Відбувається заміна гасла «економіка заради економіки» на гасло – «економіка заради людини», коли при розв'язанні суспільно-політичних проблем інтереси людини підпорядковуються державі. Теоретичним підґрунтям суспільно-економічних зрушень є концепція соціальної держави, яка в сучасних умовах стала своєрідною державною філософією переважної більшості розвинутих країн з ринковою економікою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні теоретико-методологічні й інституційні засади використання фінансових ресурсів на реалізацію соціальної функції держави висвітлені у працях І. Бентама, Г. Беккера, Е. Денісона, А. Ельмера, Л. Ерхарда, А. Маршалла, Дж. С. Мілля, А. Мюллер-Армака, Р. Ноузіка, В. Парето, В. Петті, А. Пігу, А. Сена, Г. Сіджвіка, Ж. Ш. Сімонді, Р. Тітмуса, Л. Турроу, Ф. Хайєка, Т. Шульца та інших.

На сучасному етапі розвитку суспільства питання використання коштів місцевих бюджетів на задоволення соціальних потреб стали предметом дослідження у наукових працях вітчизняних вчених В. Андрущенко, О. Василика, В. Дем'янишина, О. Кириленко, Е. Лібанової, І. Луїної, В. Мандибури, В. Опаріна, К. Павлюк, В. Тропіної, В. Федосова, С. Юрія та інших.

Незважаючи на значну розробленість даної проблематики, у науковій літературі все ж бракує досліджень, присвячених висвітленню взаємозв'язку між видатками місцевих бюджетів і рівнем суспільного добробуту.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування теоретичних засад видатків місцевих бюджетів соціального призначення як основного засобу реалізації соціальної функції держави.

Виклад основного матеріалу. Концепція соціальної держави (держави суспільного добробуту) пройшла складний шлях розвитку, який триває і до сьогодні. Попри те, що основою для її формування були ідеї «держави загального добробуту», які вперше з'явилися у Німеччині наприкінці ХІХ ст., питання відповідальності держави за матеріальний достаток суспільства, вирішення соціальних проблем перебувають у полі зору дослідників впродовж багатьох століть. З впевненістю можна сказати, що її базові принципи почали закладатися ще у працях стародавніх мислителів Китаю, Греції, де розкриваються ідеї щодо ролі держави у забезпеченні суспільної стабільності, необхідності захисту злидених осіб, недопущення невинуватої майнової диференціації населення. Уже в ці часи людину розглядали не як чинник зростання виробництва, а як найважливішу мету розвитку, а добробут – як умову для задоволення вищих потреб.

Вихідним етапом у формуванні концепції соціальної держави можна вважати появу перших наукових праць, присвячених суспільному добробуту. Висловлена свого часу англійським вченим І. Бентамом думка: «Найбільше щастя найбільшій кількості членів суспільства – ось єдина мета, до якої повинен прагнути уряд» [1, с. 321], – стала основоположною ідеєю, теоретичним базисом для поступового утвердження принципів соціальної держави в суспільстві.

В. Петті як представник класичної школи політекономії наголошував, що багатство, запас країни, отриманий як результат попередньої праці – є нічим іншим, як накопиченням живих діючих сил, а тому їх слід оцінювати однаково. Він доводив раціональність участі держави у навчанні найбільш обдарованих дітей, схвалював зростання державних соціальних витрат на матеріальну підтримку окремих верв населення (сиріт, вдів, калік та ін.), обґрунтовуючи таку позицію економічною доцільністю і соціальною справедливістю [2]. В. Петті наголошував, що жебрацтво вартує суспільству значно дорожче, ніж утримання закладів соціальної допомоги.

Інший представник цієї школи Дж. С. Мілль вважав корисним й економічно доцільним фінансування з бюджету закладів освіти. Втім, на його думку, таке фінансування мало мати обмежений характер і втілюватися лише у

субсидуванні шкіл у віддалених районах країни. Відстоюючи принципи *laissez faire*, Дж. С. Мілль був переконаним противником загальнодоступності та обов'язковості освіти [3, с. 197].

Британський вчений Г. Сіджвік у трактаті «Принципи політичної економії» вказував на неминучість втручання держави в економіку та обмеження системи «природної свободи», адже *laissez faire* породжує конфлікт між приватними і суспільними інтересами і не забезпечує ефективного вирішення ряду соціально-економічних проблем. Він наполягав на корисності державного регулювання доходів, вказуючи, що більш рівномірний розподіл суспільних благ підвищує загальний рівень добробуту нації [4].

Послідовником ідей Г. Сіджвіка виступив Ж.-Ш. Сімонді. Він вказував на деструктивні наслідки надмірного майнового розшарування суспільства та був апологетом проведення активної соціальної політики. Ж.-Ш. Сімонді виступив з програмою реформ, які мали полягати у наступному: соціальному забезпеченні працюючих за рахунок роботодавців; створенні цільових фондів для матеріальної допомоги робітникам у випадку безробіття, інвалідності чи старості; обмеженні робочого дня та встановленні мінімальної заробітної плати [3, с. 162].

Економіст-неокласик А. Маршалл вказував, що головною передумовою продуктивної праці є не лише належне харчування, але й комфортні умови життя, а тому «немає кращого використання державних коштів... як на ...допомогу трудящим». Він також виступав за розвиток системи освіти, бо «...ніщо так не сприяє швидкому росту матеріального багатства, як удосконалення шкільної освіти і немає нічого більш згубного для національного багатства, ніж ...коли талановита людина не має можливості себе реалізувати» [5]. А. Маршалл наполягав на впровадженні стипендій для обдарованих дітей за рахунок державних та приватних коштів.

Видатний представник теорії суспільного добробуту А. Пігу вперше в економічній науці структуризував поняття суспільного добробуту, виокремивши у ньому економічну та неекономічну складові. Рівень неекономічного добробуту тісно пов'язується вченим з показниками якості життя – умовами довкілля, праці та відпочинку, доступністю освіти і медицини, тоді як економічного добробуту – з показником національного дивіденду. Вказуючи на існування негативних ефектів неекономічного характеру (забруднення довкілля, професійні захворювання, безробіття), А. Пігу обґрунтовував необхідність втручання держави у механізм використання ресурсів та розподілу доходів. Відтак, він приділяв значну увагу перерозподілу доходу від багатих до бідних – трансферу доходів [3, с. 551].

Узагальнюючи наукові підходи представників класичної економічної теорії до трактування добробуту, можемо констатувати, що він розглядається як сума кількісних корисностей для всіх індивідів і для суспільства в цілому. Відповідно, максимізація суспільного добробуту може бути досягнута завдяки перерозподілу доходів, здійсненому за посередництва держави. Однак, втручання держави, на думку вчених-класиків, має обмежуватися сферою розподілу доходу, тоді як у його виробництві повинні превалювати ідеї «природної свободи» *laissez faire*.

Видатний вчений-неокласик В. Парето шукав джерела добробуту суспільства у сфері державних фінансів, вважаючи, що через бюджетно-податкову політику держава має реалізувати демократично визначені етичні ідеали. Він обґрунтовує необхідність державного втручання в економіку тим, що суспільство віддає перевагу такому варіанту розподілу національного доходу, який забезпечує нижчу економічну ефективність, але більш прийнятний з позицій соціальної справедливості [3, с.543].

Ідеї В. Парето багато в чому мали утопічний характер, оскільки діяльність держави щодо перерозподілу національного доходу завжди передбачає втрату корисності для одних індивідів та зростання для інших. Тому англійські науковці Н. Калдор та Дж. Хікс запропонували принцип компенсації, відповідно до якого зміна економічних умов відповідає критерію Парето-оптимальності, якщо поліпшення добробуту одних індивідів компенсує втрату доходу інших. У цьому випадку відбувається зростання загального добробуту суспільства. Принцип компенсації став теоретичним підґрунтям для державної політики вирівнювання доходів населення з використанням фіскально-бюджетних заходів.

Активного розвитку концепція соціальної держави здобула після Другої світової війни у зв'язку з утвердженням кейнсіанських ідей про необхідність активного державного регулювання економіки. Період 1940-1970-х років, коли у країнах Західної Європи та США спостерігається швидкий розвиток державних систем освіти та охорони здоров'я, підтримки житлового будівництва, надання допомоги особам з мінімальними доходами, в економічній літературі називають «золотим віком» держави суспільного добробуту та пов'язують з науковими поглядами А. Ельмера, Т. Маршалла, Р. Тітмуса та інших. На думку А. Ельмера, вирівнювання доходів людей вимагає значних суспільних вкладень, а тому існування держави добробуту можливе тільки у ситуації, коли усі громадяни несуть відповідальність за формування її фінансового базису [6]. За твердженням А. Бріггса, держава добробуту модифікує вільну гру ринкових сил у трьох напрямках: гарантування індивідам

мінімального доходу; компенсація доходу сімей у випадку загрози соціально-економічних ризиків; гарантування усім людям стандарту життя. Т. Маршалл і Р. Тітмусс доводили, що універсальна держава суспільного добробуту має забезпечувати реалізацію соціальних прав громадян шляхом розвитку системи соціальних трансфертів, гарантування рівного доступу до суспільних послуг [3, с. 331].

Отже, науковці нерозривно пов'язували існування держави суспільного добробуту з державними фінансами. Саме кошти бюджетів усіх рівнів та позабюджетних соціальних фондів розглядалися наукою як основне джерело фінансування суспільних благ і трансфертів. Таке теоретичне підґрунтя створило передумови для швидкого зростання обсягів соціальних видатків держави та розширення меж втручання держави в економіку. Але у 1970-х роках фіскальна криза держави суспільного добробуту призвела до перегляду наукових позицій про межі державного регулювання соціально-економічного розвитку. Завищені соціальні зобов'язання, непосильні навіть для провідних країн, спровокували неконтрольований ріст соціальних витрат держави та посилення інфляційних процесів і, як наслідок, викликали кризу державних фінансів. Переважання патерналістських тенденцій у соціальній політиці держави послабило мотивацію до праці, призвело до виникнення цілих соціальних груп, зорієнтованих на державне піклування і забезпечення власного добробуту за рахунок соціальних трансфертів, а не особистих зусиль. Відтак, у середовищі представників економічної науки набувають популярності ідеї відходу від патерналізму, посилення індивідуальної відповідальності людини за рівень власного добробуту, часткового повернення до механізмів ринкового саморегулювання.

Апологетами перегляду місця держави у соціальній політиці виступили Л. Ерхард, Ф. Хайєк, Р. Ноузик та інші представники неолібералізму. Л. Ерхард вважав конкуренцію головним засобом забезпечення добробуту. Він наполягав на звуженні соціальних зобов'язань держави – на зміну необмеженому патерналізму мала прийти ідеологія становлення «соціального ринкового господарства». Його ознакою, стверджував Л. Ерхард, має стати не широке використання соціальних трансфертів за рахунок бюджетних коштів, а створення умов, за яких кожен спроможний і зобов'язаний подбати про власний добробут. Тільки тоді населення проявлятиме ініціативу, винахідливість і працьовитість. Якщо ж зусилля держави будуть спрямовані на захист кожної людини від проблем упродовж всього життя, то громадяни не виявлятимуть життєвої сили, прагнення до досягнень та інших якостей, які є вирішальними у житті нації, – стверджував Л. Ерхард [7, с. 62].

За суттєве звуження соціальних виплат за рахунок державних коштів також виступали Ф. Хайєк та Р. Нозік.

Ідеї обмеження державного регулювання економіки, поширення ринкових методів у функціонуванні соціальної сфери схвалювали також і представники теорії суспільного вибору К. Віксель, Е. Ліндаль, Дж. Б'юкенен. На думку Дж. Б'юкенена, державні інститути існують не для опіки над людиною, а щоб реалізувати особисті цілі індивіда. Не колективний, а саме індивідуальний добробут є фундаментальною проблемою соціально-економічного розвитку. Таку позицію поділяє і більшість сучасних науковців при виборі способів досягнення суспільного добробуту.

Починаючи з 80-х років ХХ ст. панівну роль у визначенні траєкторії розвитку соціальної держави відіграє концепція людського розвитку, вперше сформульована Г. Беккером та розвинута у наукових працях М. Блауга, В. Боуена, Е. Денісона, А. Сена, Л. Туроу, Т. Шульца та інших. В її основу покладено принцип, згідно якого людина не потребує безкінечно високого доходу для забезпечення належного рівня життя. Збільшення доходу розширює людський вибір, сприяє підвищенню доступності суспільних благ. Згідно з концепцією матеріальні ресурси розглядаються як засіб досягнення людського розвитку, тоді як кінцевий результат їхнього використання втілюється у накопичених знаннях та здібностях, особистих якостях людини. В сучасних умовах витрати на освіту, зміцнення здоров'я, інші аспекти розвитку людини дають значний за обсягом, тривалий за часом та інтегральний за характером економічний і соціальний ефекти, причому цей ефект нерідко значно перевищує віддачу від інвестицій у фізичний капітал [8, с. 42-43]. Саме підвищення частки видатків бюджетів на соціальну інфраструктуру, освіту й медицину у розвинутих країнах Європи впродовж 1960–1990рр. стало основним чинником значного економічного зростання.

Принциповим положенням концепції людського розвитку є те, що в центрі державної уваги має бути не постійна матеріальна підтримка нужденних верств за допомогою соціальних виплат і компенсацій, а стимулювання розвитку цих осіб, залучення їх до активного суспільного життя, розширення можливостей щодо прийняття рішень відносно власного добробуту і посилення відповідальності за їхнє виконання. Тому в останні десятиліття загальносвітовою тенденцією є швидке зростання суспільних видатків на розвиток соціальної сфери та, водночас, стримування росту фінансування програм соціального забезпечення.

Однією з характерних рис сучасної соціальної держави є вагома роль саме місцевих бюджетів у задоволенні потреб громадян. На них покладено основну

відповідальність за належне функціонування системи соціального захисту, соціальної сфери, житлово-комунального господарства. Зауважимо, що між видатками бюджетів і соціальною функцією держави існує тісний діалектичний зв'язок – зміна масштабів соціальної відповідальності держави обумовлює відповідну динаміку бюджетних видатків.

В сучасних умовах виконання соціальної функції є невід'ємною ознакою цивілізованої держави, а більшість наукових дискусій переважно стосуються визначення меж соціальної відповідальності та необхідного для її забезпечення інструментарію. У правовому полі зміст соціальної функції держави закріплений у Конституції, відповідно до положень якої в Україні людина, її життя й здоров'я ... і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини, їхнє утвердження і забезпечення визначають зміст і спрямованість діяльності держави, є її основним обов'язком [9]. Звідси, до сфери відповідальності держави належать охорона праці та здоров'я людей, встановлення соціальних стандартів оплати праці та соціального забезпечення, державна підтримка сім'ї та материнства, інвалідів та людей похилого віку, розвиток системи освіти тощо.

Отже, видатки місцевих бюджетів соціального призначення, на наш погляд, доцільно визначати як економічні відносини між юридичними і фізичними особами, з одного боку, та органами місцевої влади і самоврядування, з іншого боку, які виникають у зв'язку з розподілом централізованого фонду грошових коштів, що перебуває у розпорядженні останніх та його використанням на виконання ними власних і делегованих повноважень щодо задоволення матеріальних і духовно-культурних потреб громадян з метою підвищення суспільного добробуту. Відповідно до таких міркувань, до видатків місцевих бюджетів соціального призначення доцільно зараховувати видатки на освіту, охорону здоров'я, фізичний і духовний розвиток, соціальний захист та соціальне забезпечення, а також на житлово-комунальне господарство.

Будучи інструментом реалізації соціальної функції держави, видатки місцевих бюджетів соціального призначення, водночас, відіграють важливу роль у реалізації функцій державних фінансів. На відміну від підходу вітчизняних вчених, у світовій фінансовій науці більшість науковців поділяє позицію одного з найвідоміших економістів другої половини ХХ ст. Р. Масгрейва, який виокремив три функції державних фінансів: аллокаційну (розподільчу), перерозподільчу (трансфертну) і стабілізаційну [10, с. 21-28]. При цьому, якщо до стабілізаційної функції соціальні видатки місцевих

бюджетів мають дотичне відношення, то у реалізації двох інших вони задіяні безпосередньо.

Суть перерозподільчої функції державних фінансів полягає у тому, що за допомогою фіскально-бюджетних важелів держава перерозподіляє доходи між різними верствами населення і забезпечує, таким чином, вирівнювання майнового становища усіх членів суспільства. Значна частина перерозподільчих заходів реалізується за допомогою місцевих бюджетів. Хоча за абсолютними обсягами видатки державного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення населення переважають показники фінансування соціальних виплат з місцевих бюджетів, однак за охопленням різних верств населення та ступенем впливу на їхній добробут місцевим бюджетам належить безумовна першість. Так, якщо більше 9/10 відповідних видатків державного бюджету направляється на покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду України та субсидування виплати пенсій за особливими програмами, то за рахунок коштів місцевих бюджетів реалізується основна частина заходів соціального захисту ветеранів війни та праці; сімей з дітьми, малозабезпечених сімей та молоді; забезпечується покриття потреби у коштах на допомогу в утриманні житла та втілюються інші напрями соціальної політики. Такий широкий спектр перерозподільних заходів, який реалізується за допомогою місцевих бюджетів має логічне обґрунтування, адже місцеві органи влади оперують більш повними та достовірними даними про фінансове і майнове становище громадян на місцях, краще орієнтуються у потребах населення. Відтак, пріоритет у фінансуванні соціальних заходів з місцевих бюджетів створює передумови для ефективного використання обмежених бюджетних ресурсів. Ці аргументи доводять, що в сучасних умовах місцеві бюджети відіграють провідну роль у реалізації перерозподільчої функції державних фінансів.

Отже, завдяки видаткам місцевих бюджетів соціального призначення забезпечується соціальний захист вразливих верств населення, зниження рівня майнового розшарування та бідності, соціальної напруги у суспільстві. Однак, важливою передумовою ефективності таких заходів має бути розробка єдиних національних стандартів соціальних виплат для уникнення міжрегіонального протистояння та сепаратистських настроїв.

Роль соціальних видатків місцевих бюджетів у реалізації аллокаційної функції державних фінансів виявляється у тому, що вони є основним джерелом фінансування потреб, які не можуть бути задоволені в необхідному обсязі суб'єктами ринкового сектору економіки. Так звані «провали» вільної ринкової економіки обумовлюють продукування державою суспільних благ – «...товарів

та послуг, які забезпечують неподільні вигоди, тобто, в силу самого їх існування кожен може скористатися ними незалежно від того, як багато інших людей мають від них вигоду» [11]. Окрему категорію цих благ складають чисті суспільні блага, для яких характерні ознаки невиключення, коли не існує дієвих методів обмеження доступу до блага або їхнє використання надто вартісне, та неконкурентності, коли надання послуги одному споживачу не перешкоджає її споживанню іншими і не погіршує для них його (блага) корисності. Через незацікавленість ринкових суб'єктів господарювання у продукуванні таких благ фактично єдиним джерелом їхнього фінансування залишаються кошти держави. До них можна зарахувати благоустрій територій, утримання громадських споруд тощо, витрати на надання яких покриваються, зазвичай, з місцевих бюджетів.

На практиці чисті суспільні блага зустрічаються досить рідко, а більшість благ мають також ознаки ринкових (приватних). До змішаних благ зараховують послуги базової та загальної середньої освіти, медичного обслуговування, послуги бібліотек і закладів культури та інші. У випадку ринкового формування ціни на такі блага через їхню високу вартість мало б місце різке звуження кола осіб, які можуть дозволити собі їх споживання. Але в Україні, яка декларує себе соціальною державою, доступність цих благ гарантується законодавчо нормами Бюджетного кодексу України, а основне навантаження з фінансування установ, які їх продукують, покладене на місцеві бюджети.

Підсумовуючи викладене, можемо стверджувати про складну природу видатків місцевих бюджетів соціального призначення, яка виявляється в тому, що вони є, з однієї сторони, основним засобом реалізації соціальної функції держави та, з іншої сторони, інструментом вияву функцій державних фінансів.

Важливим аспектом розкриття сутності видатків місцевих бюджетів соціального призначення є виокремлення певних ознак їхньої класифікації. Зауважимо, що у сучасній вітчизняній літературі наявна значна кількість підходів до розмежування видатків бюджетів – вони поділяються за роллю і місцем у виробництві ВВП; за роллю у відтворювальних процесах; рівнями бюджетної системи; функціональним призначенням тощо. Більшість цих ознак класифікації можна застосувати і до розмежування видатків місцевих бюджетів соціального призначення. Наприклад, за роллю у виробництві ВВП їх розподіляють на дві групи: видатки, пов'язані з розвитком сфери нематеріального виробництва (сфери послуг) та видатки, задіяні тільки у процесі розподілу й використання ВВП. Перша група видатків об'єднує видатки на галузі соціальної сфери (освіту, охорону здоров'я, культуру), які надають послуги нематеріального характеру, призначені для колективного

(суспільного) споживання. Складовими другої групи є видатки на реалізацію заходів соціального захисту населення – фінансування соціальних допомог, житлових субсидій та інших трансфертів, матеріальну підтримку малозабезпечених сімей, сімей з дітьми тощо.

За роллю у відтворювальних процесах видатки місцевих бюджетів соціального призначення поділяють на поточні та капітальні (видатки розвитку). До поточних зараховують видатки соціального призначення, спрямовані на утримання мережі закладів соціальної сфери, здійснення поточних соціальних трансфертів, тобто на забезпечення простого відтворення. Натомість видатки розвитку полягають у фінансуванні інвестицій та інноваційної діяльності (будівництво та реконструкція закладів соціальної сфери і соціального забезпечення, зміцнення матеріальної бази тощо), тобто спрямовані на розширене відтворення.

Залежно від повноти надання послуги та її наближення до споживачів видатки місцевих бюджетів соціального призначення поділяють на такі групи:

– видатки на фінансування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують надання першочергових суспільних послуг, гарантованих державою з максимальним наближенням до споживачів. До цієї групи зараховують видатки соціального призначення з бюджетів територіальних громад: видатки на заклади соціальної сфери локального рівня (позашкільна та дошкільна освіта; дільничні лікарні, фельдшерсько-акушерські пункти, міські, сільські та селищні заклади культури), на реалізацію місцевих програм соціального захисту населення, а також у сфері інтелектуального, духовно-культурного та фізичного розвитку;

– видатки на фінансування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують надання основних суспільних послуг, гарантованих для усіх громадян країни. До них доцільно зараховувати видатки з районних бюджетів і бюджетів міст республіканського й обласного значення: видатки на забезпечення діяльності закладів соціальної сфери районного і міського значення (загальна середня освіта, лікарні широкого профілю, пологові будинки, музеї, театри та інші заклади культури), а також фінансування державних програм соціального захисту різних категорій громадян та інші видатки;

– видатки на фінансування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують гарантовані державою суспільні послуги для окремих категорій громадян, або фінансування соціальних програм, потреба в яких існує у всіх регіонах країни. До них зараховують видатки з обласних і республіканського бюджетів: на забезпечення діяльності закладів соціальної сфери обласного і

республіканського рівня (спеціалізовані школи для дітей окремих категорій; спеціалізовані обласні лікарні; заклади культури обласного чи республіканського значення); державні програми соціального захисту інвалідів та інших пільгових категорій громадян, а також обласні і республіканські програми інтелектуального, духовно-культурного та фізичного розвитку.

Крім наведених ознак класифікації, видатки місцевих бюджетів соціального спрямування можуть бути розмежовані за функціональним, відомчим або програмним призначенням, за видами, характером проведення і списання та іншими критеріями.

На нашу думку, відповідно до характеру потреб, на задоволення яких спрямовуються кошти, видатки місцевих бюджетів соціального призначення доцільно розмежовувати на дві групи, а саме:

– видатки бюджетів на задоволення первинних фізіологічних потреб людини та потреби в безпеці (забезпечення основ життєдіяльності). До цієї групи доцільно зараховувати видатки на охорону здоров'я, соціальне забезпечення, житлово-комунальне господарство. Вони призначені для гарантування безпеки життєдіяльності самого індивіда (охорона здоров'я) і створення безпечних умов його проживання (житлове і житлово-комунальне господарство).

– видатки бюджетів на забезпечення інтелектуальних і духовно-культурних потреб (просвітницькі видатки), які призначені для задоволення вторинних потреб людини (у визнанні та самореалізації). До цієї групи доцільно зараховувати видатки на освіту, фізичний та духовно-культурний розвиток, які призначені для задоволення інтелектуальних та духовно-культурних потреб індивіда.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, інтелектуальні зусилля науковців багатьох століть призвели до формування в сучасних умовах ряду вихідних ідей, узагальнення яких дає нам підстави виокремити такі фінансові пріоритети у розбудові соціальної держави:

– створення умов для самостійного забезпечення людиною належного рівня індивідуального добробуту для себе та членів своєї сім'ї шляхом гарантування доступності загальної та професійної освіти, медичного обслуговування, сприяння вияву приватної ініціативи через стимулювання малого бізнесу, полегшення доступу підприємців до фінансових ресурсів тощо;

– розвиток системи соціального захисту незапрацездатних осіб відповідно до сформованих у країні соціальних стандартів;

– розвиток системи соціальної підтримки громадян у випадку реалізації соціальних ризиків (соціальних допомог, субсидій, пільг та ін.).

Реалізація окреслених пріоритетів розвитку соціальної держави неможлива без концентрації значних фінансових ресурсів.

Підсумовуючи розкриття сутнісних питань, можемо констатувати, що видатки місцевих бюджетів соціального призначення є багатоаспектним, складним економічним явищем. Будучи засобом реалізації соціальної функції держави вони розкривають свою складну економічну природу. Вагома економічна й суспільна значимість питань, пов'язаних із здійсненням видатків соціального призначення з місцевих бюджетів, різноманітність підходів до розуміння їх змісту, структури та призначення вимагає подальших активних наукових досліджень з цієї проблематики з метою формування теоретичного базису для підвищення ефективності використання обмежених державних коштів та рівня задоволення суспільних потреб.

Література:

1. Бентам И. Избранные сочинения / И. Бентам. – Т. 1. Пер. с англ. – СПб, 1867.
2. Петти В. Трактат о налогах и сборах / В. Петти // Библиотека экономической и деловой литературы. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://ek-lit.narod.ru/pettsod.htm>
3. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе / М. Блауг. – М.: Дело ЛТД, 1994. – 720 с.
4. Майбурд Е. М. Введение в историю экономической мысли. / Е. М. Майбурд. – М.: Дело, 2000. – 560 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Econom/Maib/index.php
5. Маршалл А. Принципы экономической науки. / А. Маршалл [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ek-lit.narod.ru/marsod4.htm>
6. Elmer A., Blomberg S., Harrisson L., Petersson D. Svensk Socialpolitik / A. Elmer, S. Blomberg, L. Harrisson, D. Petersson. – Lund: Studentlitteratur. Sweden, 1998.
7. Эрхард Л. Благосостояние для всех / Л. Эрхард. – М.: Начало Пресс, 1991. – 261 с.
8. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір (колективна монографія) / [Е. М. Лібанова, Т. В. Боліла, Ю. В. Горемікіна, О. А. Грішнова та ін.]; за ред. Е. М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008. – 383 с.

9. Конституція: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=3&nreg=254%EА%2F96-%E2%F0>
10. Маршалл А. Принципы политической науки. Кн. 4 «Факторы производства: земля, труд, капитал и организация» / А. Маршалл [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ek-lit.narod.ru/marsod4.htm>
11. Downs A. *An Economic Theory of Democracy* / A. Downs. – New York: Harper and Row Publishers, 1957. – 310 p.

References:

1. Bentam I. (1867), *Isbranue sochinenia* [Elect writings], Т.1 Per. s angl., SPB.
2. Petty V. “A treatise on takes and fees”, *Biblioteka ekonomicheskoy I delovoy literatyru*, [Online], available at: <http://ek-lit.narod.ru/pettsod.htm>
3. Blaug M. (1994), *Ekonomicheskaiia musl v retrospektiue*, [Economic thought in retrospect], Delo LTD, Moskva, Rossiia.
4. Maiburd E. M. “ Introduction to the history of thought economic” (2000), *Delo*, [Online], available at: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Econom/Maib/index.php
5. Marsall A. “Principles of economics science”, [Online], available at: <http://ek-lit.narod.ru/marsod4.htm>
6. Elmer A., Blomberg S., Harrisson L. and Petersson D. (1998), “Svensk Socialpolitik”, Lund: Studentlitteratur. Sweden.
7. Erhard L. (1991), *Blagosostoianie dlia vseh*, [Well-being for all], Nachalo Press, Moskva, Rossiia.
8. Libanova, E. M. Bolila, T. V. Goremykin, Y. V. Grishnova O. A. (2008), *Lydskiy rosvutok v Ukraini*, [Human development in Ukraine: innovative dimension (collective monograph)] In-t demografiy ta sochialnuh doslidshen NAN Ukrainu, Kiev.
9. Constantion law of Ukraine (1996), [Online], available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=3&nreg=254%EА%2F96-%E2%F0>
10. Marshall A. “Principles of Political science”. Kn.4 [Online], available at: <http://ek-lit.narod.ru/marsod4.htm>
11. Downs A. (1957), *An Economic Theory of Democracy*, New York: Harper and Row Publishers.